

DESPRE ÎNTOARCERI ȘI INIȚIERI *THE RETURN*, DE ANDREI ZVYAGINTZEV

ANDREI GĂITĂNARU

On Returns and Initiations. *The Return*, by Andrei Zvyagintzev. For a child, especially for a boy, the absence of the father leaves a void almost impossible to fill. He will live as one who is only half alive. He will always look for the presence of the missing person. The one who can help him to be what he is meant to be. To the One who should be given a model. Andrei Zvyagintzev's film captures the way that even the Father's return is meant to initiate the child in a way of seeing and living the life that he had previously been alien to. And the article written by Andrei Găitănanaru aims to unfold the types of initiation that the return of the strange Father brings to the lives of his sons.

Key words: Initiations, Jung, psychotherapy, hero's path, true Self

După 12 ani de absență, un tată se întoarce acasă. Iar pentru cei doi băieți ai săi această revenire este prilej al pășirii pe drumul cunoașterii celui care apare ca *străin* în casa lor și al pornirii în aventura care îi va duce către o putere pe care ei încă nu o cunosc, dar pe care trebuie să o ia în posesie și să o intergreze. De asemenea, și cel mai important, este călătoria către taina Sinelui lor, adică a celui întreg sufletesc care cuprinde, depășește, orientează și îmbogățește conștiința¹ și pe care „l-am putea numi și «focul central», participarea noastră individuală la divinitate”².

Filmul lui Andrei Zviagintzev nu este doar un film rusesc în care aproape fiecare cadru este tocmit cu o măiastră kalofilie pentru a fi purtător de echivocități bine orientate. Ci el își asumă și misiunea de a vorbi despre o triplă inițiere pe care figura Tatălui o vehiculează și o face posibilă cel puțin în spațiul celor trei monoteisme abrahamice și în cel al mitologiei grecești.

Ceea ce îmi propun în acest text este, pe de o parte, o depliere a celor trei tipuri de inițiere pe care figura Tatălui o face posibilă. Însă, dincolo de o necesară radiografiere a straturilor de deschidere de sens pe care Tatăl le face posibile, îmi doresc mai cu seamă să evidențiez faptul că între cele trei tipuri de inițiere trebuie gândită o graduală corelativitate. Cu alte cuvinte, că cele trei tipuri de *deschidere a ochilor* nu trebuie gândite secvențial, ci cumulativ. Că prima o anunță pe cea din urmă și că ultima dintre ele o împlinește pe cea dintâi.

---

¹ C. G. Jung, *În lumea arhetipurilor*, Prefață de Vasile Dem. Zamfirescu, Editura Jurnalul Literar, București, 1994, p. 12.

² Jolande Jacobi, *Psihologia lui C. G. Jung*, Editura Trei, București, 2012, p. 192.

The Return este un film despre revenirea Tatălui. Despre întoarcerea Tatălui în viețile noastre, ale copiilor lui. Și despre întoarcerea copiilor care, luați de Tată pe drumul încercărilor și al revelațiilor, au văzut mai mult, au prins putere și au rămas în deschisul căutării autonome a sensului. Cea care, în sens jungian, este deja preoces de individuare sau de realizare a Sinelui³.

Prima inițiere. Experiența alterității

În *Tatăl*, monumentalul volum dedicat unei antropologii psihologice a instituției culturale a paternității, psihoterapeutul italian Luigi Zoja arată că, în perioada arhaică a umanității, în cadrul a ceea ce se constituia ca familie ”prezența masculină părea contingentă, în timp ce prezența feminină, necesară”⁴. Altfel spus, ”lumea mamelor ar putea, în abstract, să renunțe la tați și să îi înlocuiască cu un contact ocazional cu masculii. Mitul amazoanelor, care ar fi precedat societatea greacă istorică, ne spune tocmai asta: într-un trecut foarte îndepărtat acest popor de războinice a prosperat nu supunându-i pe bărbați, ci lipsindu-se de ei”⁵. În timp ce mama este imediat leagată de copil, într-o relație care nu are nevoie de conștientizare și de reflecție, tatăl este un *altul* care vine din afară și care trebuie să-și justifice utilitatea – fiind protector și iubitor față de ai săi, violent, ostil, ba chiar injust față de cei din afară. De aceea, în timp ce o mamă poate fi mai ușor reprezentantă a matriarhatului fără să se piardă în instituția mamei, pentru mascul identificarea cu instituția „tatălui” este mai adâncă. Astfel, ”constuirea unei relații cu copilul este mai precară și mai intențională”⁶. Căci tatăl rămâne mereu un *altul* care, venind din afara relației imediate dintre mamă și copil, trebuie să își justifice prezența. Una dintre cele mai arhetipale experiențe ale *alterității* este chiar cea a tatălui.

Când Otets, tatăl, își reface apariția în viața copiilor săi, Andrei și Ivan, rămân stupefiați de apariția așteptată dar neanunțată a acestui *Altul* de care aproape că și uitaseră. Se vede acest lucru pe chipul lor în scena în care, aflând că a venit, îl găsesc dormind. Cadrul în racursi, contra-plonjat, în care Tatăl apare filmat întins pe spate cu picioarele în prim plan, amintește discret de planșa 4 a testului proiectiv Rorschach, cea care stă pentru testarea felului în care este receptată structura patriarhală și care se referă la energia asociată masculinității.

³ *Ibidem*, p. 194.

⁴ Luigi Zoja, *Tatăl*, Editura Trei, București, 2014, p. 95.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 96.

Iar detaliul este cu atât mai semnificativ cu cât acesta este momentul în care cei doi fii își reîntâlnesc Tatăl, clipa în care recapătă contactul cu patriarhatul și simt prezența acestei alterități care irumpe deodată într-un univers domestic în care femininul este figura dominantă reprezentată de mamă și de bunică. Otets este, astfel, Tatăl care prin propria sa revenire face posibil contactul cu Alteritatea. Într-o lume condusă de femei, se manifestă brusc instituția patriarhală care, pentru încă monada mamă-copil, este prin sine un *altul* venit din afară.

Această întâlnire este și prima inițiere pe care Tatăl, prin întoarcerea sa, o realizează. Regăsirea lui este punctată de regizorul Andrei Zvyagintzev ca o întâlnire cu *alteritatea*, cu un străin. După câteva clipe de încremenire stupefiată în pragul ușii dormitorului în care se odihnea Tatăl, cei doi fii aleargă în podul casei, spațiu simbolic al conștiinței, pentru a găsi o fotografie în care acesta apare în copilăria lor infantilă. Gestul este cel al unei verificări. Străinul întins pe pat trebuie să fie confirmat ca fiind Tatăl prin recurs la arhiva de sens a familiei. Și ca pentru a sublinia acest statut, regizorul ne permite să vedem pentru câteva secunde faptul că fotografia, așezată într-o Biblie ilustrată, stă lângă o gravură care îl reprezenta pe Patriarhul Avraam oprit de înger chiar în momentul în care se pregătea să îl sacrifice pe Isaac.

Detaliul este semnificativ, întrucât Avraam este figura patriarhală prin excelență, primul dintre cei trei patriarhi ai iudaismului. Iar el nu este doar cel dintâi, ci și cel mai mare tată, căci numele Avraam se traduce direct din ebraică prin „tatăl-mulțime-neamuri”, având și sensul de „tată înalt/excelent”.

Însă, Avraam este și un tată cunoscut ca fiind cea dintâi figură care asumă calea înstrăinării de lume, de propria domesticitate și de ceea ce îi este propriu. Prefigurare a înstrăinării („*xeniteia*”) ascetice, Avraam este chemat de Dumnezeu să își abandoneze pământurile și neamul pentru a merge spre un pământ făgăduit, simbol al Împărăției lui Dumnezeu. Deschizător de drumuri al monoteismului, adică nu numai al orientării către un *singur* Dumnezeu, ci al orientării *doar* către Dumnezeu, Avraam face ascultare și prinde undele scurte ale bunăvoirii divine.

Este, de aceea, binecuvântat, iar când darul primit, chiar fiul său, Isaac, pare a interfera cu încordarea atenției față de Dumnezeu, monoteismul lui Avraam este pus la încercare prin cererea de a-și sacrifica tocmai fiul. Rebransat prin această cerință la energia atenției orientate către Dumnezeu, este gata să împlinească sacrificiul, fiind oprit doar de intervenția angelofanică a dumnezeirii.

Or, toate aceste lucruri îl arată pe proto-părintele Avraam și ca scerdot. El nu este doar Străinul, ci este Străinul cel care este în stare să își sacrifice ego-ul pentru a realiza relația cu Dumnezeu, cu Sinele. Ceea ce înseamnă că, golit de egocentrism sau de forme ale inflației, el poate intermedia între oameni și Dumnezeu, poate lucra voia lui Dumnezeu. Înainte de a-și face voia sa, îi poate iniția pe ceilalți în relația lor cu divinitatea.

În cazul lui Otets, Andrei Zvyagintzev ne arată acest lucru într-o scenă cu puternice ecouri euharistice care trimit către Cina cea de Taină. Așezat la mijlocul mesei la care familia mănâncă, Tatăl vorbește, rupe și împarte mâncarea, oferă de băut cu gesturi care mustesc de iconicitate hristică.

Le dă fiilor săi să bea vin. Andrei se bucură și bea, primind chiar un al doilea pahar, în timp ce Ivan refuză. Iar refuzul său vine ca nerecunoaștere a statului de tată a celui care este la masă cu ei. Pentru Andrei, Otets a devenit tatăl cel straniu, cel necunoscut, de care este fascinat și de la care așteaptă confirmare, acceptare. În cazul său, din perspectivă psihologiei abisale, complexul patern este aliniat Eului. Petru Ivan, Otets este doar un străin nefamiliar pe care nu-l acceptă, față de care mocnește în sufletul său furie, spaimă și resentiment. Fiecare dintre cei doi fii se confruntă cu un aspect al stranieții figurii paterne. Cu această ambivalență a străinului care poate fi „*hostis*” adică oasepete sau dușman. Reîntorcându-ne la cele spuse de Luigi Zoja, cei doi fii văd fiecare în tatăl lor doar un aspect dintre cele două dimensiuni definitorii ale acestuia. Andrei vede prezența protectoare, chiar caldă și capabilă să valideze după o prealabilă punere la încercare. Ivan vede partea violentă, ostilă a acestuia, armura cea rece a tatălui, pe care tatăl trebuie să o poarte chiar și în familie, atât pentru a-și justifica prezența funcțională, cât și pentru a se asigura că nu își va pierde individualitatea în simbioza familială⁷.

Făcând un inventar al *riturilor de trecere* și oprindu-se asupra riturilor de primire a străinilor într-o societate, Arnold Van Gennep susține că orice comunitate de acest fel “poate fi considerată ca un fel de casă divizată în camere și coridoare, având pereții exteriori mai puțini groși și ușile de comunicare cu atât mai largi și mai puțin închise, cu cât societatea este mai apropiată de a noastră prin forma ei de civilizație. (...) Orice individ sau grup care, nici prin naștere, nici prin calități speciale dobândite, nu are dreptul imediat de a intra într-o casă determinată de o astfel de ordine și de a se instala într-una dintre aceste subdiviziuni, se află într-o stare de izolare”⁸. Străinul apare ca instanță amenințătoare care, pentru fi integrată, trebuie să fie îmblânzită. “Etapelile apropierei dintre străini și indigeni variază în durată și în complexitate, de la un popor la

⁷ „Tatăl de familie nu se apără doar față de exterior, față de ceilalți tați. Se apără chiar în interiorul familiei, de copiii care cresc și de partenera care își asumă atitudini competitive”, Luigi Zoja, *op. cit.*, p. 124.

⁸ Arnold Van Gennep, *Riturile de trecere*, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 34.

altul. Dar, fie că este vorba despre colectivități, fie că este vorba despre indivizi, mecanismul este întotdeauna același: oprire, așteptare, trecere, intrare, agregare”⁹. De obicei, așa cum arată și Arnold Van Gennep, agregarea dintre cele două părți se realizează printr-un schimb simbolic sau printr-un ritual comensualist. Aceste schimburi au o „eficacitate directă, o acțiune constrângătoare: a accepta un dar de la altcineva, înseamnă a te lega de acea persoană”¹⁰. Este vorba de un transfer mutual de personalitate. Ofer cu condiția de a mi se oferi. Străinului îi sunt acordate drepturi cu condiția de a le respecta pe ale membrilor comunității. În acest fel, este semnat contractul social.

Înțelegem, astfel, unul dintre sensurile cinei la care membrii familiei se așează, ca pentru a-l putea reintegra pe cel întors, pe tatăl cel străin și pe straniul tată. Mânâncă împreună pentru a avea tocmai acest *împreună* în comun. Însă, așa cum spuneam puțin mai sus, în acea așezare la masă se citește și o dispunere euharistică. Tatăl este și imagine a sacerdotului care inițiază dând spre a fi consumate pâinea și vinul, adică trupul și sângele Domnului. Ba chiar se poate spune că Tatăl este însuși Sacerdotul suprem, icoană a lui Hristos, Cel care se dă pe Sine în jertfa euharistică și care operează, prin intermediul preotului, a părintelui, a Tatălui transubstanțierea jertfei. Iar pentru a fi clar că îl vedem pe Otets din perspectiva iconografiei hristice, regizorul construiește un cadru în care acest lucru apare aproape explicit. Este același cadru al Tatălui care este găsit de cei doi fii întins în patul său și care este perfect construit pentru a reconstrui pictura lui Mantegna „Hristos mort”. Același contra plonjeu, aceeași pânză „prospopon” care îi acoperă parțial trupul, același cap înclinat puțin spre stânga.

La fel ca Hristos în perioada imediat următoare reîntoarcerii Sale la viață ca Cel ce este însuși Viața¹¹, Tatăl este recunoscut doar parțial ca fiind el și nici în

⁹ *Ibidem*, p. 36.

¹⁰ *Ibidem*, p. 37.

¹¹ ”Eu sunt Calea, Adevărul și Viața” (*Ioan* 14, 6).

această parțialitate nu este înțeleasă complet. Ivan, așa cum spuneam, îi contestă prezeța și statutul, mocnind într-o sobrietate glacială focul furiei pe care o simte fiul care a fost părăsit timp de 12 ani. Durerea pe care el o manifestă este cea pe care o trăiesc cei care sunt *vii doar pe jumătate*, adică cei care au primit viață doar de la un părinte, cei care au trăit lipsiți de Tată¹². Andrei, fiul care îl primește pe Tată rămâne adesea năucit de cuvintele, de prezența și de deciziile acestuia. Dar încearcă să îi facă voia fără să cârtească, fără să întrebe, ci doar pentru a se ridica la înălțimea misiunii date de tată.

A doua inițiere. Experiența aventurii

De aceea, pentru ca ei să vadă, pentru ca privirea lor să fie completă, trebuie să asculte chemarea la aventură. Tatăl este cel care îi scoate din domesticitatea și din simbioza lor cu mama pentru a-i ajuta să vadă mai mult, să cunoască mai mult, să fie mai mult. „Cel ce caută viața de dincolo de viață trebuie să caute dincolo de mamă, se depășească ispita chemării ei și să se avânte în eterul imaculat”¹³. Iar această ieșire din domesticitatea maternă reprezintă ascultarea chemării la aventură, „care marchează ceea ce a fost numit trezirea Sinelui”¹⁴.

Otets, Tatăl reîntors, apare astfel ca cel care îi inițiază pe fii săi pe drumul chemării la aventură, pe calea trezirii Sinelui. Îi transformă pe aceștia în eroi, arătându-se ca îndrumător, călăuză și pedagog. Dar mai ales ca sacerdot, deci ca cel care îi poate învăța pe ceilalți calea vindecării de ego, a sacrificării dorințelor egocentrice, a recunoașterii limitelor eului și, deci, a aprofundării smereniei. O spune Joseph Campbell cu mai multă claritate: „Eroul este omul care a reușit să dobândească de unul singur smerenia”¹⁵. El este cel care „a fost în stare să-și depășească limitele personale și istorice locale ajungând la formele umane normale și general valabile. (...) A doua lui sarcină solemnă (așa cum declară Toynbee și așa cum toate miturile oamenilor o arată) este ca el să se întoarcă la noi, transformat, și să ne predea lecția pe care a învățat-o despre viața renăscută”¹⁶.

Călătoria pe care Tatăl o așterne înaintea celor doi fii este transformatoare. Ceea ce el face este o scoatere în deschisul vieții, punându-i în situații în care cei doi dau de greu și își ating limitele. În fiecare astfel de episod le arată ce trebuie să facă, iar fiecare dezvoltare face cât o probă: bătaia cu tinerii huligani, lunga aștep-

---

¹² A se vedea în acest sens excelentul studiu scris de Eva Seligman, „The Half-alive ones”, in *The Father. Contemporary Jungian Perspectives*, ed. Andrew Samuels, New York University Press, 1985, pp. 69-93. Conform acesteia, acolo unde Tatăl este absent – fie fizic, fie dominat de instanța feminină a familiei – mama este prea prezentă. Iar pentru copilul care străbate procesul creșterii șansa autonomizării și a individuării devine din ce în ce mai îndepărtată. Drumul către Sine devine lung și anevoios.

¹³ Joseph Campbell, *Eroul cu o mie de chipuri*, Editura Herald, București, 2014, p. 130.

¹⁴ *Ibidem*, p. 55.

¹⁵ *Ibidem*, p. 20.

¹⁶ *Ibidem*, p. 24.

tare în ploaie, scoaterea mașinii din noroaie¹⁷, vâslirea din greu peste apele care înconjoară insula destinației lor, pregătirea taberei de campare, moartea accidentală a lui Otets, călăuzirea acestora de dincolo de moarte înapoi pe continent¹⁸, pentru ei toate acestea sunt experiențe transformatoare. Drumul în sine este athanorul pe care îl au la dispoziție. Iar ceea ce copiii au de învățat prin trăirea suferinței este intrarea pe drumul întregirii, al completitudinii.

Tatăl sacerdot îi însoțește cei doi fii pe drum și îi învață așa cum o făcuse mai demult Hristos cu Luca și Cleopa pe drumul către Emaus. Așa cum cei doi fii au probleme în a-și recunoaște Tatăl, în a ieși de sub dominația arhetipului matern sub influența exclusivă a căruia fuseseră în ultimii 12 ani, la fel cei doi apostoli avuseseră probleme în a-l recunoaște pe Hristos în prezența celui întâlnit ca *străin* pe cale. Crezându-l în continuare mort, deci plecat, ei se află în postura de a fi uitat cine era El cu adevărat, iar ”ochii lor erau ținuti ca să nu-l cunoască” (*Luca* 24, 16). De aceea, însuși Hristos, întâlnindu-i deprimați, triști („σκυθρωπός”) (*Luca* 24, 17) pe drum, începe să le interpreteze, să le facă hermeneutica („διερμήνευσεν”) vieții Sale conform Scripturilor (*Luca* 24, 27) pentru a-i ajuta să li se deschidă ochii. Însă, deși apostolii își simțeau inima arzând în timpul acestei călătorii pedagogice, deși organul contemplației era activ și recunoscuse prezența lui Hristos, intelectul și afectele găfâiau în urma lui, nefiind în stare să recunoască prezența lui Dumnezeu. Doar gestul binecuvântării pâinii din timpul cinei de la finalul drumului este cel care îi ajută să facă legătura cu ceva ce deja știau și să-L re-cunoască. Însă, atunci „când ochii lor s-au deschis și L-au văzut, El s-a făcut nevăzut” (*Luca* 24, 31). Dumnezeu, Tatăl dispăre chiar în momentul arătării sale pentru a împiedica privirea să transforme ceea ce a văzut într-un idol, să cadă într-o altă formă de dependență, să renunțe la căutare și, deci, la individualizare.

La fel, cei doi fii își recunosc Tatăl abia la finalul călătoriei lor, atunci când Otets întins în barcă, reîntors prin propria-i moarte accidentală în postura de „Hristos mort” *a la* Mantegna, se scufundă în mare. Abia acesta este momentul în care cei doi fii plâng după el, iar Ivan strigă „Tată!”. Un strigăt care face cât o recunoaștere și o reconciliere cu Tatăl. O împăcare cu el, o întoarcere la acesta după un lung drum al deprinderii smereniei, al asumării propriei furii și al încetării de a ego-proiecta pe Celălalt propriile frici și neputințe. Iar strigătul de recunoaștere, vederea lui ca Tată coincide cu momentul dispariției lui ca Tată.

---

¹⁷ Episod ce poate fi interpretat ca eliberare a energiei psihice din acea *mater* alunecoasă, care te poate bloca, ține pe loc prin afundare.

¹⁸ Un detaliu semnificativ indică această călăuzire de dincolo. Când ajung pe insulă, barca este înfiptă pe mal cu vârful înainte. După moartea tatălui, dimineța, când copiii se trezesc pe plajă, avându-l alături pe Otets întins pe crengi de brad, Andrei se ridică, înaintează câțiva pași în direcția bărcii, apoi se așează iar pe nisip, uitându-se iarăși năucit la barcă. Aceasta este deja întoarsă, cu vârful spre apă, ca pentru a indica plecarea.

„Aspectul întunecat al tatălui este într-adevăr un reflex al propriului ego al victimei și derivă din impresiile marcante ale copilăriei, lăsate în urmă, dar proiectate în viitor; fixarea idolatrică a acestei non-realități, importantă prin valoarea sa pedagogică, este în sine cauza pentru care individul rămâne cufundat în sentimentul păcatului, lipsind potențialul spirit adult de o mai bună echilibrare, de o imagine mai realistă a tatălui și, prin aceasta, a lumii. Reconcilierea [și recunoașterea (*n.n.*)] constă în abandonarea monstrului dual generat în noi – Dragonul crezut Dumnezeu (Superego-ul) și dragonul crezut Păcat (Id-ul reprimat). Aceasta necesită o abandonare a atașamentului față de ego, lucru extrem de dificil. Un om trebuie să creadă că tatăl este milos și apoi trebuie să se încreadă în acea milă. Odată cu aceasta, centrul credinței este transferat în afara cercului solzos și îngust al unui zeu răzbunător, iar teribili căpcăuni dispar.”¹⁹

A treia inițiere. Drumul către Sine.

Însă, acest tată întors pe neaștepte în viața lor pentru a le oferi experiența fundamentală a alerității și asumarea drumului atingerii completitudinii prin exersarea constantă a smereniei, le mai deschide o ușă. Fără a oferi o perspectivă geometrică către sensuri univoce, le semnalează prezența unui ceva secret care pare a fi fost motivul cel adânc și tainic al călătoriei lor. Înainte de a se întâmpla accidentală sa moarte, Otets dezgroapă dintr-o casă părăsită o cutie în care se află altă cutie. Fără a o deschide pe aceasta din urmă, o duce în barca care îi va deveni sicriu și cu care se va scufunda în adâncurile mării. Conținutul acestei cutii trebuie să rămână ascuns și așa va și rămâne. Nu știm ce este acolo, nici cei doi băieți nu vor afla.

Pentru că Sinele, ca întreg al vieții noastre psihice compuse din conștiința eului și inconștient (personal și colectiv) nu poate fi cuprins de ceea ce el însuși cuprinde, rămâne să fie gândit sub categoria transcendeței sau sub semnul a ceea ce este tainic, închis, în sine față de capacitatea noastră de a conștientiza. Inclusiv a vorbi despre o transcendență, despre ceva care este „în sine”, revine la a vorbi despre ceva care este într-un dincolo inaccesibil, presupune o opoziție întrucâtva determinantă. De aceea, poate că acel ceva tainic pe care Otets îl ia cu el este protejat de trei straturi, pământul și pereții a două cutii. Nu este doar un *dincolo* ușor recuperabil în lumina conștiinței, ci un *dincolo* de dincolo de „dincolo”. Nu știm dacă el știe ce se află acolo, presupunem că da, însă cu siguranță este mai aproape decât cei doi fii de conținutul cel secret.

¹⁹ Joseph Campbell, *op. cit.*, p. 138.

Ceea ce fiilor li se oferă prin această experiență este chiar Secretul, accesul la conștientizarea aproape epidermică a faptului că acolo este o taină, ceva ce scapă conștiinței lor. Că este un *mai mult* la care nu au încă acces. Lor nu li se arată conținutul acetei taine, ci doar *Secretul ca secret*.

Secvența acestei dezvăluiri nu durează mult. În economia filmului este aproape fulgurantă, ca un *deodată* care pare că a și fost. Însă, o dată ce ea se întâmplă, devine clar că întreaga călătorie a celor trei a stat sub semnul acestei dezgropări, a acelei parțiale dezvăluiri a secretului. Tatăl s-a reîntors în viața lor pentru a le deschide ochii asupra alterității, pentru a-i scoate de sub dominația maternității, pentru a-i ajuta să se întregească, să își cunoască puterea, calitățile și limitele acestora. Însă, mai ales, Tatăl s-a întors pentru a-i pune în contact cu taina, cu ceea ce este în-sine, cu *zvонul Sinelui*. Primele două inițieri erau condiții de posibilitate ale celei de-a treia. O anunțau pe aceasta, o prefigurau și își luau sensul de la ea. Drumul se arată astfel ca fiind orientat către această arătare a *tainei ca taină*. Orientarea (din lat. „*orientem*”, „*oriens*”) ca „*ridicare*” a unui soare tenebros. Ceea ce ei observă răsărind în viața lor este lumina unui tenebre luminoase, a unei taine care le va ghida, le va orienta și le va transforma viața.

În final, reajunși pe continent, ceea ce lor le rămâne este propria *întoarcere*. „Atunci când căutarea eroului s-a împlinit, fie prin pătrunderea la sursă, fie prin binecuvântarea unei femei, a altui bărbat sau a vreunui alt animal, aventurierul trebuie să se întoarcă cu trofeul atât de necesar transformării vieții”²⁰. De fapt, întoarcerea nu poate fi decât a lor, căci tatăl, Otets, a dispărut nu doar fizic prin scufundarea sau întoarcerea sa în marea din care poate că a venit, ci și din arhiva de sens a familiei lor. Uitându-se din nou la poza care apare la începutul filmului, Andrei și Ivan observă că tatăl lipsește de acolo, prezența sa a dispărut fără a fi lăsat vreo urmă, ca și cum nici nu ar fi fost.

Însă, în același timp, la o privire mai atentă observăm că lipsa lui se încadrează în registrul „absențelor flagrante”. Prezența cuiva poate fi indicată în trei feluri majore. Persoana în cauză atrage atenția asupra ei înseși, spunând „eu”, sau arătându-și însemnele prezenței și ale puterii sale. De asemenea, altcineva poate indica prezența și

²⁰ *Ibidem*, p. 199.

statutul acestei persoane, precum un herald sau un ambasador. Sau, în al treilea rând, persoana respectivă lipsește din locul în care ea ar fi trebuit să fie, indicând astfel prin surprinzătoarea sa absență nu doar că locul este al său, ci și că ea *este*. Se atrage atenția asupra ei prin prezența golului lăsat de absența sa. Așa cum se întâmplă și în cea de-a doua fotografie, o poză cenotaf, o imagine ca un mormânt gol, din care cel care ar fi trebuit să fie prezent lipsește în mod flagrant.

Iar la finalul filmului această poză are ca ecou fotografiile făcute de Andrei de-a lungul întregii lor călătorii. De abia în ele acolo vedem, în contrast cu ceea ce ne fusese arătat până atunci, că dincolo de încordarea severă pe care cei doi fii au trăit-o aproape permanent de-a lungul drumului, aceștia au manifestat și entuziasmul chemării la aventură. Iar dacă ascultăm cuvântul "entuziasm", care vine din grecesul „*enthousiazein*” ("a fi inspirat sau posedat ecstetic de un zeu"), derivat din „*entheos*”, adică „a fi în Dumnezeu”, vom auzi că ei, deși încă nu o știau, erau deja cu Tatăl lor pe drumul Sinelui.

Bibliografie

- Joseph Campbell, *Eroul cu o mie de chipuri*, Editura Herald, București, 2014.
Arnold Van Gennep, *Riturile de trecere*, Editura Polirom, Iasi, 1996.
C. G. Jung, *În lumea arhetipurilor*, Prefață de Vasile Dem. Zamfirescu, Editura Jurnalul Literar, București, 1994.
Jolande Jacoobi, *Psihologia lui C. G. Jung*, Editura Trei, București, 2012.
Eva Seligman, "The Half-alive ones", in *The Father. Contemporary Jungian Perspectives*, ed. Andrew Samuels, New York University Press, 1985.
Luigi Zoja, *Tatăl*, Editura Trei, București, 2014, p. 95.